

AUTONOMIE SAU INDEPENDENȚĂ? PARTICULARISME ȘI SEPARATISME ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

CSABA M. KOVÁCS¹

ABSTRACT. – *Autonomy or Independence ? Particularism and Separatism in the European Union. The fight for freedom and autonomous development is as old as the political history of the states. More recently it was an essential part of the formation of nation states in Europe and in the rest of the world. The actual events connected to separatism in Europe are continuing older tendencies and conflicts which often were forgotten in the larger context of European integration and in the present crisis of the EU they might threaten the very existence of the Union itself. The first part of this study is based on the cases from France, Spain and Italy.*

Cuvinte cheie: autonomie, regionalism, federalism, separatism, autodeterminare, integritate teritorială

1. Problema particularismului și a separatismului în Uniunea Europeană

Particularismul și separatismul nu sunt fenomene recente în istoria Europei. Dorința de libertate și de dezvoltare autonomă a existat dintotdeauna și a fost o tendință permanentă împotriva cuceririi, subjugării sau pur și simplu împotriva tendințelor centralizatoare ale statelor. Ca atare, ar putea fi ușor interpretată ca o aspirație legitimă a oricărei națiuni sau unități teritoriale care se consideră oprimată sau discriminată din anumite motive. Problema este că fericirea unora de obicei lezează interesele altora și asta se întâmplă mai ales în politică, unde totul se leagă de putere și rețele complexe de interese.

Tocmai de aceea, ca să-și legitimeze punctele de vedere, statele sau grupările politice enunță principii după care interesele lor sunt superioare față de ale celorlalți. În politica internațională a epocii moderne reprezentanții acestor interese s-au referit în repetate rânduri la diferite principii pentru a-și afirma revendicările, cum ar fi principiul frontierelor naturale, echilibrul (sau balanța) puterilor, principiul porților deschise etc., mai ales atunci când aceste principii erau diametral opuse celor declarate de către rivalii lor.

Două dintre principiile care sunt în evidentă contradicție și care au provocat recent cele mai multe conflicte internaționale sunt principiul autodeterminării și respectiv principiul integrității teritoriale. Prima afirmă că fiecare națiune are dreptul la propriul stat suveran, în timp ce al doilea afirmă inviolabilitatea frontierelor. Principiul autodeterminării a fost prima dată formulat de către clasicii științelor politice în secolul al 18-lea, iar în practică a fost aplicat prima dată în Revoluția Americană pentru a legitima Statele Unite recent proclamate independente. În secolul al 19-lea a fost ferm susținut de către guvernul american, dar respins cu înverșunare de către marile puteri europene care încercau să mențină harta Europei neschimbată cât mai mult posibil. Situația s-a schimbat când Primul Război Mondial a dus la prăbușirea tuturor imperiilor din Europa și apariția noilor state naționale. De fapt, principiul autodeterminării, așa cum a fost enunțat de președintele Wilson, a devenit un concept de bază pentru tratativele de pace de la Paris/Versailles, apoi a devenit principala sursă de legitimare pentru formarea unor noi state după 1945, în urma dispariției imperiilor coloniale.

Teoretic, apariția unor noi state ar trebui să fie un proces natural și pașnic. În realitate, opoziția dură a celor două principii menționate

¹ „Babeș-Bolyai” University, Faculty of Geography, 400009, Cluj-Napoca, Romania, e-mail: csaba.kovacs@ubbcluj.ro

face ca acest fenomen să fie mult mai dificil și adesea violent. Istoria ne demonstrează că libertatea nu s-a câștigat niciodată ușor și că, exceptând câteva cazuri, independența noilor state-națiuni este de obicei rezultatul unor lupte politice îndelungate (ca în cazul Irlandei sau Finlandei), a unor revoluții (Olanda, Belgia) sau războaie (Grecia, Serbia, Croația, Bulgaria, România, Ungaria, Polonia). Cele mai grave serii de evenimente recente au avut loc în Balcanii de Vest, după dezmembrarea Iugoslaviei. Au fost și cazuri când independența a fost practic decisă de către puterile străine, ca în cazul Albaniei. Totuși, istoria Europei ne arată că independența poate fi câștigată și fără violențe, cum a fost cazul Norvegiei, Islandei sau mai recent al fostelor republici sovietice, Slovaciei, Macedoniei sau al Republicii Muntenegru, chiar dacă suveranitatea unor state nu a fost impusă fără incidente sau a fost compromisă de evenimente ulterioare (cum s-a întâmplat cu Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan sau Ucraina).

Evoluțiile recente din politica internațională arată că separatismul nu a încetat de loc să fie o problemă, dimpotrivă: mișcări separatiste mai vechi persistă, în timp ce apar forme noi în teritorii mai de mult aparent neafectate. De aceea, idealul unui paradis internațional, în care toate națiunile vor trăi în pace și prosperitate, mai are de așteptat.

Numeroasele forme în care apar separatismele pun în mod firesc problema definirii și clasificării lor. Pe de o parte, ce poate fi considerat separatism, mai ales în comparație cu particularismele regionale sau mișcările autonomiste? Pe de altă parte, poate fi stabilită o tipologie a separatismelor, sau fiecare caz în parte e diferit și ca atare unic și inclasificabil?

Mișcările separatiste sunt în general bine cunoscute. Unele luptă deschis pentru independență (ca în Scoția, Flandra, Țara Bascilor, Catalonia, Corsica, Québec sau Groenlanda), altele pentru separare și unificare cu o țară vecină (cum a fost cazul catolicilor din Irlanda de Nord sau al etnicilor germani din Tirolul de Sud), unele sunt reanimate ca ideologii ale unor mișcări populiste de dreapta (ca în

nordul Italiei), iar altele reprezintă în primul rând expresia unor particularisme regionale nostalgice pe baza unor identități etno-culturale distincte (Țara Galilor, Cornwall, Bretagne, Sicilia, Sardinia). Numeroase autonomii regionale par să fie bine stabilite și funcționale de mai multe decenii, fără să tindă spre o separare definitivă de statul unitar din care fac parte în prezent (Tirolul de Sud, Åland, Faeroe, Galicia), în timp ce în statele federale (Germania, Austria, Elveția, Belgia) particularismele regionale și etno-culturale sunt chiar încurajate și întărite prin statutul de teritoriu federal (land, canton etc.). Cu toate acestea, există și aici mișcări separatiste mai radicale, care nu se mulțumesc cu statutul actual al teritoriilor revendicate, cum ar fi radicalii flamanzi din Belgia sau separatiștii „alemanici” din zonele frontaliere din Germania de SV, Luxemburg, Alsacia și Elveția.

În cazul jumătății estice a Europei și al Orientului Apropiat/Mijlociu, problema este mai complexă și în prezent agravată de prezența unor trupe intervenționiste, de menținere a păcii sau de ocupație străine (ca în Kosovo, statele-marionetă din Republica Moldova, Ucraina, Georgia sau teritoriul federal al kurzilor irakieni), dar aceste cazuri depășesc obiectul studiului de față.

Principalele orientări ale mișcărilor autonomiste/separatiste din Europa Occidentală pot fi clasificate în patru categorii (Poisson, H., Le Mat, J.-P., 2000):

Regionalismul definește relația dintre regiune și puterea centrală ca ierarhică și omogenă în același timp. Ierarhică, pentru că suveranitatea este păstrată de către centru, care cedează regiunii anumite părți ale puterii. Centrul dispune de prerogative ale suveranității pe care le poate exercita fără a consulta regiunea, în timp ce regiunea nu are puteri suverane proprii. Omogenă, pentru că toate regiunile au același statut, aceeași recunoaștere și aceleași puteri.

Federalismul susține dimpotrivă că relația dintre regiune și puterea centrală trebuie să fie neierarhică, dar omogenă. Neierarhică, pentru că nu numai puterea este împărțită, ci și suveranitatea. Deciziile (strategice, diplomatice, monetare) finale ale unei părți trebuie aprobate

și de către cealaltă parte, în cazul în care acestea afectează întregul. În același timp unitatea federală nu are dreptul să denunțe contractul de federalitate și să părăsească federația. Această libertate este garantată doar membrilor unei confederații.

Autonomismul declară că relația dintre regiunea autonomă și puterea centrală trebuie să fie în același timp ierarhică și specifică. Ierarhică în același sens ca și în cazul regionalismului, adică statutul de autonomie garantează transferul de putere, însă nu și de suveranitate. Pe de altă parte, trebuie să fie specifică deoarece statutul de autonomie nu se integrează într-un sistem omogen, simetric, ci se adaptează necesităților și particularităților regionale. Autonomismul este deci o mișcare mixtă: pe de o parte peremptorie, pentru că statutul de autonomie nu poate exista fără aprobarea centrului, pe de altă parte constructivă, pentru că definiția specificului regional și deci conținutul autonomiei sunt direct inspirate de către regiune.

Independentismul declară relația dintre regiune și puterea centrală ca neierarhică și specifică. Relația neierarhică provine nu numai din separarea puterilor, ci și din existența unei suveranități separate. Construcția unei suveranități distincte implică în mod necesar un conflict deschis, o criză profundă: dacă entitatea secesionistă se poate imagina ca un teritoriu independent, țara-mamă nu-și poate concepe identitatea fără fosta provincie.

2. Separatism și mișcări autonomiste în Franța, Spania și Italia

Dacă vrem să ne formăm o imagine mai exactă despre separatismele din Europa, este necesar să analizăm contextul istorico-politic al celor mai reprezentative exemple, în cazul de față al celor din Franța, Spania și Italia.

Bretagne a fost un ducat independent până în 1532, când a devenit parte a Regatului Franței după căsătoria ultimei ducese, Anne de Bretagne cu regele Carol al VIII-lea și apoi cu Ludovic al XII-lea al Franței. După tratatul de unificare din 1532, sub Vechiul Regim domeniile

coroanei ducale de Bretagne au fost tratate separat de cele ale Franței. În 1789 Ducatul a fost abolit prin lege de guvernul revoluționar francez și împărțit în 5 departamente. Bretagne și-a pierdut în același timp toate privilegiile iar parlamentul său a fost dizolvat. În privința statutului limbii, două curente au apărut în cadrul Adunării Constituante: unul federalist, favorabil păstrării limbii regionale, în timp ce radicalii iacobini au susținut ideea Republicii unitare și indivizibile. În secolul al 19-lea regiunea a rămas una dintre cele mai înapoiate din Franța, în timp ce guvernul francez a dus o politică represivă în ceea ce privește utilizarea limbii bretone. Aceasta a fost cauza apariției naționalismului breton, prin înființarea în 1843 a Asociației Bretone ca prima sa organizație formală.

Regiunea a suferit importante pierderi în timpul ambelor războaie mondiale. În perioada ocupației naziste (1940-1944) cei mai radicali naționaliști au colaborat cu guvernul de la Vichy, ceea ce după Eliberare a dus la execuții sau pedepse cu închisoarea pentru mulți dintre liderii bretoni, iar ulterior a avut un impact grav asupra imaginii mișcării autonomiste postbelice chiar și în rândurile populației locale. Pentru a ameliora situația economică și a opri emigrarea în masă, două asociații au luat ființă în 1948: CELIB (Comitetul pentru Studii și Legături ale Intereselor Bretone) pentru a reprezenta interesele provinciei Bretagne față de guvernul francez, și respectiv MOB (Mișcarea pentru Organizarea Bretoniei) cu scopul de a găsi o soluție federativă pentru Bretagne care să permită autogovernarea provinciei în plan cultural și economic. Împărțirea din 1956 a Franței în 22 de regiuni-program a lăsat Bretagne cu doar 4 departamente, cel de al cincilea departament istoric (Loire-Antlantique) fiind atașat regiunii Pays de la Loire. În ianuarie 1964 aripa autonomistă a MOB s-a separat formând UDB (Uniunea Democratică din Bretagne), devenind în deceniile următoare o mișcare autonomistă legală moderată.

Deși în 1968 reforma regională a președintelui De Gaulle a fost respinsă prin referendum, legea regională din 1972 a stabilit Administrația Publică Regională, asigurând și

pentru Bretagne un Consiliu Regional ales la nivel local, cu un Prefect Regional la conducerea organului executiv. Înființarea în 1973 a CUAB (Comitetul pentru Unitatea Administrativă a Bretoniei) a ținut reunificarea tuturor celor cinci departamente istorice. În timpul președinției lui François Mitterrand, regionalizarea a devenit oficială cu începere din 1982, însă divizarea provinciei a rămas neschimbată, chiar și după cea mai recentă reorganizare administrativă (de la 1 ianuarie 2016).

În aceeași perioadă Frontul pentru Eliberarea Bretoniei (FLB), o mișcare radicală inspirată de modelul Armatei Republicane Irlandeze (IRA) a săvârșit acțiuni violente, cum ar fi în 1966 punerea unei bombe incendiare în subsolul biroului prefectului din Saint-Brieuc. Atentatele, deși mai degrabă simbolice, au continuat în 1978, când o bombă a explodat în castelul din Versailles. Membrii FLB arestați au fost condamnați în anii următori, pedepsele însumând 148 ani de închisoare, dar au fost eliberați ca urmare a amnistiei generale de după alegerile prezidențiale din 1981. Cu toate acestea, atentatele cu bombe au continuat de-a lungul anilor '80, cu răniți din rândurile atentatorilor în 1984/1985. Spectrul separatismului a bântuit și în Bretagne, reprezentat prin crearea unor organizații cum ar fi Action Bretagne (1968), Jeune Bretagne (1971), sau Stourm Breizh (1973). Prima mișcare în mod deschis separatistă a fost SPV (Strolland Pobl Vreizh), înființată în 1979, sprijinind mișcarea republicană irlandeză și având ca scop declarat crearea unei Republici Bretonice. După mai multe acțiuni de protest, SPV s-a autodizolvat în 1983, pentru a fi înlocuită cu MIB (Mișcarea pentru Independența Bretoniei) (Poisson, H., Le Mat, J.-P., 2000).

În ciuda tuturor acțiunilor spectaculoase, sprijinul de masă al separatismului a rămas marginal în Bretagne între 1960 și 1990, apoi a devenit treptat banal și depășit. Deși Bretagne nu a devenit o regiune autonomă, până la urmă nu a fost total integrată în Franța. Dimpotrivă, modernizările și dezvoltarea recentă i-au consacrat dimensiunea regională, fiind totodată reînnoită și identitatea bretonă.

Corsica, a treia insulă ca mărime din Marea Mediterană, a fost în Evul Mediu o dependență a Republicii Pisa (până în 1284), apoi a fost disputată secole de-a rândul de către Regatul Aragon și Republica Genoveză. În secolul al 16-lea, insula a intrat în sfera disputelor dintre Spania și Franța, dar în 1559 Genova și-a restabilit suveranitatea, recunoscută prin pacea de la Cateau-Cambrésis. Genovezii i-au oprit pe locuitorii insulei cu povara unei taxe grele până în 1729, când refuzul de a mai plăti taxe de către un țăran a aprins scânteia unei insurecții generale în insulă. În 1767 Republica Genoveză, epuizată de trei decenii de lupte permanente, a hotărât să vândă Corsica Franței, astfel că prin Tratatul de la Versailles din 1768 republica și-a cedat toate drepturile asupra insulei. Noii proprietari au cucerit Corsica după lupte grele cu locuitorii ei. Ocupația a semănat cu un genocid, de aceea corsicanii se consideră până în ziua de azi „nu un departament francez, ci o națiune cucerită”. Insula a fost declarată în 1789 parte integrantă a Franței, apoi împărțită de către Napoleon în două departamente a căror existență va înceta abia de la 1 ianuarie 2018.

În 1814 Corsica a fost ocupată de trupe britanice, dar Congresul de la Viena a retrocedat insula Regatului Francez restaurat. După restaurație, insula a fost în continuare neglijată de către statul francez. În prima jumătate a secolului al 19-lea, poporul corsican încă mai aparținea sferei culturale a Italiei: burghezia își trimitea copiii la Pisa pentru studii, actele oficiale erau redactate în limba italiană și majoritatea cărților se publicau în italiană. Politicile protecționiste ale guvernului francez începute în anii 1880 au ruinat exportul corsican de ulei și vin și au forțat numeroși tineri corsicani să emigreze. Ca reacție la aceste condiții, s-a născut o mișcare naționalistă în anii 1920 având ca obiectiv autonomia insulei față de Franța. În anii 1930, mulți dintre exponenții acestei mișcări au devenit iredentiști, văzând ca unică soluție la problemele insulei anexarea la Italia fascistă. Totuși, majoritatea corsicanilor au considerat că posibila anexare italiană ar fi și mai rea decât cea franceză, așa că – acceptând răul mai mic – au prestat jurământ de fidelitate

Republicii Franceze. În noiembrie 1942 insula a fost ocupată de forțe italiene și germane. După armistițiul din septembrie 1943 cu Italia, forțele italiene și franceze i-au izgonit pe germani din insulă, făcând astfel din Corsica prima provincie eliberată a Franței.

După cel de al Doilea Război Mondial, naționalismul corsican a reapărut pentru ca în anii '60 să ia forma unor violențe cronice (asasinate, atentate cu bombă), accentuate și de spiritul de vendetă al clanurilor locale. Încercările guvernelor franceze de a-i asimila sau integra în statul național nu s-au dovedit a fi decât ulei pe foc. Frontul Regionalist din Corsica (FRC), format în 1966, a devenit în curând un partid popular de stânga, în timp ce poziția dominantă în politica locală a fost deținută mai degrabă de aripa de dreapta a Alianței Regionaliste Corsicane (ARC). În 1973 au avut loc demonstrații de masă cerând redeschiderea Universității Corsicane. Fuziunea în 1976 a două foste organizații ilegale a dat naștere Frontului Național de Eliberare din Corsica (FNLC), marcată ulterior printr-o serie de atentate cu bombe în Corsica și în Franța continentală. Aceasta a marcat începutul luptei armate a naționaliștilor împotriva guvernului francez. De atunci și până în prezent, naționalismul corsican a fost o trăsătură importantă a politicii insulare, cu apeluri repetate pentru o autonomie mai largă, ca și pentru salvagardarea culturii și a limbii corsicane.

Victoria Partidului Socialist în alegerile generale din 1981 a marcat o cotitură în politica față de Corsica: guvernul francez a acceptat necesitatea unei soluții politice pentru chestiunea corsicană, promițând autonomie și un statut special insulei, similar celui al Sardiniei și Siciliei în Italia. Cu toate acestea, bilingvismul a fost respins iar legea statutului special din 1982 nu a fost nici pe departe atât de generoasă încât să le asigure corsicanilor o situație similară celor din cele două insule italiene menționate. În cadrul celui de „al doilea val al descentralizării”, Camera Deputaților din parlamentul francez a votat în 1991 Legea Joxe despre noul statut al insulei, încercând să declare „situația specială” a Corsicai și să-i protejeze limba și cultura (Györi Szabó, R., 2006).

În pofida negocierilor, violențele nu au încetat pe parcursul anilor '90: atacurile și omorurile au culminat în 1998 cu asasinarea prefectului Claude Érignac, pe când cea mai mare parte a acțiunilor violente s-a datorat luptelor naționaliste intestinale dintre corsicani. Ca urmare a procesului Matignon (1999-2000) din timpul guvernului Jospin, reforma regională din 2004 a propus să declare Corsica o colectivitate în cadrul unei „unități teritoriale speciale” și anume Regiunea Corsica, reunind cele două departamente într-o administrație simplificată. Totuși, nu se pomenea nimic despre un popor sau o națiune corsicană distinctă, ci doar despre un consens în privința unei identități speciale corsicane, deși locuitorii insulei nu se consideră nici azi francezi. Proiectul a fost respins cu 51% la un referendum în iulie 2003, după care problema nerezolvată a Corsicai a reieșit la suprafață sub forma unor atentate ucigăse împotriva unor instituții și proprietăți ale guvernului francez din insulă.

Proiectul de colectivitate unică a fost relansat în 2015 prin discuții între aleșii corsicani și membrii guvernului francez. Legea despre noua organizare teritorială a Republicii din 7 august 2015 prevede înființarea unei „Colectivități a Corsicii” la 1 ianuarie 2018 în locul actualei colectivități teritoriale și al celor două departamente.

Sudul **Țării Bascilor** a devenit parte a Spaniei în 1515, când Regatul Navarra a fost anexat coroanei Castiliei. Inițial teritoriul Navarrei a fost identic cu țara locuită de către basci, cea mai veche națiune din Europa. În prezent provincia spaniolă locuită de basci (Euskadi) include doar trei comitate cu autonomia cea mai largă din Europa, în timp ce Navarra e predominant de limbă spaniolă și are o autonomie mai restrânsă, similară celorlalte provincii de limbă spaniolă. Partea nordică a Țării Bascilor (Iparralde) cuprinde aproximativ 40% din departamentul Pyrénées-Atlantiques (în cadrul regiunii Nouvelle Aquitaine) din Franța și are circa 70000 locuitori basci.

Datorită mai ales poziției lor geografice marginale, la granița Spaniei cu Franța, bascii au

avut în mod tradițional un statut autonom în cadrul Regatului Spaniei, fiind scutiți de cele mai multe taxe și de serviciul militar, având o legislație și o administrație proprie. Aceste avantaje au avut ca rezultat în secolul al 19-lea o dezvoltare mult mai avansată a industriei și a infrastructurii decât în restul Spaniei. Spre sfârșitul secolului, Sabino Arral, părintele naționalismului basc, a organizat o mișcare pentru autonomie, revendicând independența, întrucât (după el) Țara Bascilor nu a fost niciodată parte a Spaniei, ci doar în uniune personală cu ea. Partidul Naționalist Basc, înființat în 1895, a devenit în curând una dintre cele mai puternice formațiuni politice, a luptat pentru independență sau autonomie lărgită, iar în 1918 a trimis 6 deputați în Cortes.

Oprimarea din timpul dictaturii lui Primo de Rivera a întărit unitatea naționalismului basc iar în 1931, deși nu au fost recunoscuți ca națiune, bascii au câștigat un statut de autonomie extinsă. Până în 1936, Provincia Autonomă Bască a inclus și Navarra, dar a fost în curând ocupată de trupele generalului Franco. În timpul Războiului Civil din Spania, Țara Bascilor a suferit distrugerii importante, orașul Guernica fiind bombardat de aviația germană. Dictatura lui Franco (născut în Galicia) a urmat politica „o singură țară, o singură națiune, o singură limbă”, răspunzând printr-o represiune crudă la orice tendință de manifestare a identității naționale. Epoca postbelică a fost și o perioadă de dezvoltare economică accelerată, dar și de imigrare spaniolă, modificând astfel structura etnică a provinciei. Toate acestea au dus la organizarea rezistenței naționale și la întărirea separatismului până la extremism, care a culminat cu crearea ETA (Euzkadi Ta Askatasuna), o aripă militară a Partidului Național Basc ilegal. ETA a declarat război revoluționar Spaniei, manifestat la început prin acțiuni de sabotaj, apoi cu atentate teroriste ucigașe cu începere din 1968.

După moartea lui Franco, noua democrație spaniolă a proclamat regiunile „comunități autonome”, acordând Provinciei Euskadi chiar o autonomie mai largă. Constituția spaniolă post-franchistă din 1978 recunoaște „drepturile istorice” și încearcă să ajungă la un compromis în vechiul conflict dintre autoritatea centrală

și diferitele identități naționale. Guvernele provinciale (*diputación foral*) cu atribute actuale și relevante au fost restaurate doar în comunitățile autonome din Țara Bascilor și Navarra, după ce cea din urmă s-a detașat de procesul politic basc. Comunitatea are forțe de poliție proprii, controlează sistemele de educație și de sănătate și are și o stație de radio/televiziune bască (Valdeón, J., Pérez, J., Juliá, S., 2011).

Galicia este provincia nord-vestică a Spaniei unde o cultură gallego-portugheză înfloritoare s-a dezvoltat până în secolul al 15-lea. După ce a fost încorporată în Regatul Spaniei, provincia a devenit una dintre cele mai slab dezvoltate regiuni, în timp ce limba gallego (inițial un dialect portughez) a evoluat treptat într-un dialect local, mai degrabă rural, puternic influențat de limba castiliană.

Ca urmare a revirimentului naționalist, în 1906 a fost înființată Academia Lingvistică a Galiciei, dar lupta pentru identitatea gallego s-a scindat în două curente: unul „reintegraționist”, care voia să aplice normele limbii portugheze și unul „izolaționist”, care lupta pentru o limbă literară independentă. Disputa a fost în cele din urmă soluționată în anii '80, când majoritatea locuitorilor și a personalului academic (sprijinită și de către statul spaniol) a optat pentru limba gallego independentă, deși până atunci nu au existat niciodată școli în această limbă, mai ales în timpul dictaturii lui Franco. Totuși majoritatea locuitorilor provinciei sunt bilingvi, vorbind deopotrivă gallego și castiliană, chiar dacă numai 55% vorbesc gallego ca limbă maternă și aceasta predomină mai ales în zonele rurale în cadrul unei populații cu un statut social inferior. Autonomia regiunii, negociată în 1982 și reprezentată printr-un parlament regional și un guvern local (Xunta), nu este atât de extinsă ca și în Țara Bascilor sau Catalonia, iar spectrul politic este dominat de marile partide spaniole, deși naționaliștii sunt reprezentați în parlamentul regional. În 1983 gallego a devenit a doua limbă oficială din Galicia, iar rolul ei în administrația locală este în creștere (Györi Szabó, R., 2006).

Catalonia a făcut parte din Regatul Aragon până în 1469, anul căsătoriei monarhilor

catolici (Izabela I de Castilia și Ferdinand al II-lea de Aragon), premergător reunirii definitive a coroanelor de Castilia și de Aragon sub regele Carol I al Spaniei (și împărat sub numele Carol Quintul) în 1516. Catalonia și celelalte foste teritorii aragoneze (provinciile Aragon, Valencia și Insulele Baleare) și-au păstrat o autonomie destul de largă în cadrul Imperiului Spaniol până la sfârșitul Războiului de Succesiune al Spaniei (1717). Apoi, în urma unei încercări eșuate de secesiune (Catalonia l-a sprijinit pe candidatul Habsburgilor la tronul Spaniei împotriva Bourbonilor), și-au pierdut toate privilegiile și autonomia, folosirea limbii catalane a fost interzisă, iar toate instituțiile autonomiei (administrația, justiția) au fost desființate. Pe de altă parte, epoca modernă timpurie a fost o perioadă de dezvoltare economică spectaculoasă, ceea ce a compensat parțial sentimentul de frustrare politică al catalanilor. Revirimentul naționalist din secolul al 19-lea a dus la formarea unor organizații politice și în Catalonia, cum ar fi Centrul Catalan, în 1882.

În prima treime a secolului al 20-lea, Catalonia a câștigat și a pierdut diferite niveluri de autonomie de mai multe ori. În 1914, provinciile catalane au fost autorizate să înființeze o Comunitate (*Mancomunitat*), fără putere legislativă sau autonomie specifică, care însă a fost abolită în 1925 de către dictatura lui Primo de Rivera, el însuși originar din Catalonia. După căderea dictatorului și proclamarea Republicii, Catalonia a primit pentru prima dată statut de autonomie sub cea de a doua Republică Spaniolă (1931), stabilindu-și un organ autonom numit Generalitat de Catalonia, care a inclus un parlament, un guvern și o curte de apel. Această perioadă a fost marcată de tulburări politice și de preeminența Cataloniei Revoluționare în timpul Războiului Civil Spaniol. După înfrângerea celei de a doua Republici Spaniole, regimul lui Franco a interzis folosirea limbii catalane în instituțiile guvernamentale și la evenimentele publice, iar instituțiile catalane de autogovernare au fost desființate. După moartea lui Franco în 1975, Catalonia a votat adoptarea Constituției democratice a Spaniei în 1978, în care și-a

regăsit autonomia politică și culturală, restaurând Generalitatea din exil în 1977 și adoptând un nou statut de autonomie în 1979.

Noul Statut de Autonomie al Cataloniei, aprobat prin referendum în 2006, a fost contestat de numeroase sectoare ale societății spaniole, mai ales de către Partidul Popular de orientare conservatoare, care a trimis legea la Curtea Constituțională a Spaniei. În 2010, Curtea a invalidat unele articole cum ar fi cele care stabileau un sistem catalan autonom de justiție, unele ameliorări ale sistemului financiar, statutul limbii catalane sau declararea simbolică a națiunii catalane. Această hotărâre a fost vehement contestată de către largi segmente ale societății catalane, ceea ce a dus la accentuarea pretențiilor de autodeterminare (Pérez, J., 2007).

La 9 noiembrie 2015 Parlamentul Cataloniei, dominat de naționaliști după alegerile din 27 septembrie 2015, a aprobat un plan pentru separarea de Spania cu 72 voturi pentru și 63 împotriva, plan imediat suspendat de Curtea Constituțională a Spaniei. La 1 octombrie 2017, guvernul catalan a organizat un referendum pentru separarea de Spania, declarat ilegal nu numai de Curtea Constituțională a Spaniei, ci și de către Comisia Europeană. Cu toate că autoritățile spaniole au intervenit (inclusiv prin utilizarea forțelor poliției) pentru a împiedica desfășurarea referendumului, acesta a avut totuși loc în majoritatea circumscripțiilor, rezultatul fiind de 202000 voturi pentru secesiune și 177000 împotriva, rata de participare la vot fiind de 43,03%. Ca urmare, la 5 octombrie 2017 Curtea Constituțională a suspendat sesiunea parlamentului catalan din 9 octombrie, care a declarat totuși independența Cataloniei la 27 octombrie cu 72 voturi pentru, 10 împotriva și 2 abțineri. La 30 octombrie procurorul general al Spaniei a suspendat din funcție toți membrii guvernului catalan și i-a pus sub acuzare pentru rebeliune și deturnare de fonduri publice. În aceeași zi o parte din membri guvernului în frunte cu șeful său Carles Puigdemont au fugit la Bruxelles, pe de o parte pentru a cere ajutor organelor UE, iar pe de alta în speranța că vor primi sprijin politic de la separatiștii flamanzi.

Alți 9 membri ai cabinetului rămași la Barcelona au fost puși sub arest. În momentul de față se află în curs procedura de extrădare a membrilor guvernului catalan rămași în Belgia.

Nordul Italiei a fost o altă locație a manifestării particularismului regional din cadrul membrilor fondatori ai Comunității Europene. Mișcarea provine dinaintea unificării Italiei, însă principalele trăsături au luat contur abia după 1943, când puterea centrală s-a prăbușit și exista pericolul real al separării Sardiniei, Siciliei, Tirolului de Sud și a regiunii de limbă slovenă Venezia-Giulia (Gorizia, Trieste). Pentru a contracara aceste tendințe, Constituția Republicii Italiene (adoptată la 1 ianuarie 1948) a proclamat înființarea regiunilor autonome. De fapt, adevărata autonomie a început să funcționeze doar după 1956 și numai în regiunile periferice menționate, iar adunările regionale au început să fie alese începând abia din 1970 (Szente, Z., 2006).

După circa două decenii sentimentul identității regionale și ostilitatea față de centralismul Romei au dus la crearea mai multor „ligi”: prima în 1980 în Veneto (provenită din inițiala *Società filologica veneta*), apoi în Piemont, Valea Aosta, Liguria, Emilia-Romagna, Toscana și în cele din urmă *Liga lombardă* al cărei lider, Umberto Bossi, va prelua întreaga mișcare de protest regional din Nordul Italiei, ajungând să unească în 1990 principalele ligi într-o organizație unică: *Liga Nordului*. Aceasta nu mai luptă pentru autonomie, ci pentru reorganizarea pe baze federative a statului în trei mari ansambluri regionale: Nordul, Centrul și Sudul. Progresele făcute de Liga Nordului (ca și cele ale Mișcării Sociale Italiene neofasciste) au fost puternic favorizate de scandalurile politice de la începutul anilor '90 și de totala reorganizare a sistemului de partide din Italia, cunoscută ca și operația *Mani pulite* („mâinile curate”). După succesul uriaș la alegerile generale din 1996 unde a obținut cel mai bun rezultat de până acum (10,1%), Liga Nordului a anunțat că dorește separarea nordului Italiei sub denumirea de *Padania* (Gilmour, D., 2011).

Minoritatea germanofonă din **Tirolul de Sud** a fost marginalizată după anexarea la

Italia. În perioada interbelică regimul fascist al lui Mussolini a dus o politică de asimilare a etnicilor germani, care nu au fost sprijiniți nici de Germania hitleristă, având în vedere că numărul lor redus nu merita compromiterea relațiilor italo-germane, ba chiar au fost puși în fața alternativei de a emigra în Germania sau de a fi asimilați (Gilmour, D., 2011). După cel de al Doilea Război Mondial tirolezii ar fi preferat să se unească cu Austria, mai ales pentru că guvernul Italiei a continuat politica de asimilare forțată și colonizare cu italieni, incluzând teritoriul locuit de etnici germani (Bolzano) în regiunea mai largă Trentino-Alto Adige, unde germanii au devenit minoritari. O aripă radicală a germanilor a început în 1961 o campanie de „terorism popular”, prin atentate cu bombă și acțiuni de sabotaj. Problema a fost treptat soluționată între 1955-1969, când o autonomie mai largă a fost acordată subregiunii Bolzano (menținând-o totuși în cadrul regiunii Trentino-Alto Adige), cu activa cooperare a Austriei. Statutul final de autonomie al provinciei a fost adoptat în ianuarie 1972.

Regiunea **Valea Aosta** a fost separată de Piemont în 1945 și a câștigat statutul de regiune autonomă în anul următor, fiind declarată una dintre cele cinci regiuni autonome ale Italiei potrivit noii Constituții din 1948. Autonomia stipulează un statut egal pentru ambele limbi oficiale (italiană și franceză), iar sistemul de învățământ sprijină învățarea limbii franceze, având ca scop declarat menținerea unei adevărate comunități bilingve, viabile și funcționale.

Sardinia a fost cedată Spaniei, în schimbul Siciliei, prin Tratatul de la Londra din 1720, în urma Războiului de succesiune la tronul Spaniei. Regii savoyarzi ai Piemontului nu au fost mulțumiți cu acest târg, drept care au și încercat în repetate rânduri să vândă insula Austriei sau Franței. Multă vreme Sardinia a fost guvernată de un parlament local ai cărui membri erau toți originari din Piemont, exceptând o scurtă perioadă de după o răzcoală din 1794, cunoscută și ca „Vecerniile Sarde”.

În 1847, o parte a elitelor sarde din Cagliari și Sassari, sub conducerea lui Giovanni Siotto Pintor, au cerut așa-zisa Fuziune Perfectă, cu

scopul de a permite reforme liberale ce nu erau posibile dat fiind statutul separat al insulei. Regele Carol Albert și-a dat acordul, în schimb a suspendat și rămășițele de autonomie ale Sardiniei, lăsând-o apoi în voia sorții să evolueze către o periferizare și mai accentuată. Ca urmare, „chestiunea sardă” a agravat în continuare relațiile dintre insulă și partea continentală a regatului. Unificarea Italiei în 1861 sub egida dinastiei de Savoia a inclus automat și Sardinia în noul regat.

Primele partide sardiste, PSD'Az (Partidul Acțiunii Sarde) și Liga Sardă au fost formate în perioada interbelică. PSD'Az, cea mai puternică formațiune politică în deceniile 1920 și 1940, a devenit cea mai importantă mișcare naționalistă din Sardinia. Revenind pe scena politică în anii 1980, a câștigat 30% din voturi la alegerile din 1984 în Cagliari și 20% în districtele Sassari și Oristano, respectiv 13,8% din totalul voturilor, cel mai bun rezultat obținut vreodată de un partid separatist în Sardinia. Ca urmare, sardistul Mario Melis a devenit președinte al Sardiniei între 1984 și 1989.

Între timp, Sardinia a devenit regiune autonomă potrivit noii Constituții a Italiei din 1948. În prezent, mișcarea naționalită sardă s-a fărâmițat în organizații mai degrabă locale, neavând o politică unitară clară și fiind caracterizată de conflicte permanente între diverse grupulețe. Principalele probleme pe marginea cărora se desfășoară confruntarea cu guvernul Italiei sunt cele privind exploatarea resurselor naturale și financiare ale insulei și pagubele provocate mediului înconjurător de către forțele militare italiene și americane, cele din urmă având 60% din bazele militare din Italia amplasate în Sardinia (Milza, P., 2013).

Naționalismul sard este o mișcare pașnică ce nu promovează violența, propunându-și în schimb obiective tangibile în cadrul democrației liberale. Totuși, ca excepții la regulă pot fi amintite unele acțiuni strict separatiste, în istoria recentă a insulei trei asemenea evenimente fiind demne de a fi menționate. Primul a constat în încercările din 1968 ale lui Giangiacomo Feltrinelli de a transforma Sardinia în Cuba Mediteranei și de „a

o elibera de sub jugul colonialist”, luând legătura cu mai multe grupări naționaliste. În cele din urmă, tentativele celebrului filozof comunist de a întări aripa militantă a mișcării pro-independență au fost dejucate de către serviciile de informații ale armatei italiene. Al doilea a avut loc în anii 1980 și a constat într-o așa-zisă „conspirație separatistă”, pusă aparent la cale în secret de unii activiști pentru a obține independența insulei în colaborare cu Libia lui Gadhafi. Cercetarea ulterioară a faptelor arată că în realitate ar fi fost vorba de o înscenare pusă la cale de serviciile secrete italiene pentru a discredita curentul naționalist în creștere. Au existat și grupări separatiste militante cum ar fi Movimento Armato Sardo (Mișcarea Armată Sardă) ce propovăduiau asasinatul politic și răpirile. Astfel, trebuie menționate atentatele cu bombă, cel mai important fiind cel pus la cale în 2004 împotriva lui Silvio Berlusconi, în timpul vizitei la Porto Rotondo împreună cu Tony Blair, revendicat se pare de grupuri anarho-separatiste de care nu s-a mai auzit nimic de atunci. În 2012, în cadrul unui vot în Adunarea Sardă, organizarea unui referendum despre independență a fost respinsă la limita unui singur vot. În 2017, militantul independentist Salvatore Meloni a murit în închisoarea din Uta ca urmare a unei greve a foamei.

Potrivit unui sondaj de opinie efectuat de către Universitatea din Cagliari în colaborare cu cea din Edinburgh, 41% dintre locuitorii Sardiniei s-ar pronunța pentru independență (din care 31% s-ar separa doar de Italia, dar nu ar părăsi U.E.), în timp ce alți 46% ar prefera o autonomie mai largă în cadrul Italiei și al U.E., inclusiv autonomia fiscală. 12% ar fi mulțumiți să rămână în Italia și U.E. cu un Consiliu Regional și fără autonomie fiscală, iar 1% ar prefera apartenența la Italia și U.E. fără un Consiliu Regional, dar cu autonomie fiscală.

În **Sicilia**, numeroase mișcări separatiste și autonomiste au fost sprijinite în trecut atât de partidele de stânga, cât și de cele de dreapta și de centru. Cea mai importantă a fost Mișcarea Independentistă Siciliană (MIS), inițial activă din 1943 până în 1951. Cel mai bun rezultat

electoral l-a obținut în 1947, când a câștigat 8,8% din voturi și au fost aleși nouă deputați regionali. A mai cunoscut o resurgență în 2012, după care s-a raliat celorlalte mișcări independentiste.

Comitetul pentru Independența Siciliei (CIS) a fost înființat în 1942, inspirat de Vecerniile Siciliene, având membri cu orientări politice și de origini sociale foarte diferite, de la socialiști și social-democrați până la aristocrați de dreapta, unii având și legături strânse cu mafia, ba chiar mafioți renumiți cum a fost Calogero Vizzini. Mișcarea a câștigat teren după ce Italia a fost nevoită să abandoneze insula în urma debarcării trupelor americane în septembrie 1943. În primăvara anului 1944 CIS a fost desființat ca să fie înlocuit cu MIS. În toamna aceluiași an, sub presiunea aripilor radicale, MIS a hotărât să se înarmeze, înființând Armata Voluntară pentru Independența Siciliei, ceea ce a determinat guvernul italian să trimită trupe în Sicilia.

După sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, un consiliu special a elaborat Statutul de autonomie a Siciliei, aprobat de către regele Umberto al II-lea la 15 mai 1946 și ratificat în dele din urmă de Parlamentul Italiei la 26 februarie 1948. La alegerile generale din 1946, MIS a obținut 0,7% din voturi (8,8% din voturile sicilienilor) și patru locuri în parlament. În primele alegeri regionale din 1947, MIS a obținut 9% și opt locuri în parlamentul sicilian. La alegerile generale din 1948 însă MIS a pierdut toate locurile din parlament, iar în 1951 și cele din adunarea regională, după care nu și-a mai revenit, deși formal mișcarea nu a fost niciodată desființată.

3. Concluzii

Cazurile de separatism și mișcări autonomiste din Franța, Spania și Italia sunt deosebite fiecare, făcând dificil de tras concluzii generale fie și de genul unor analogii pentru toate cazurile. În unele dintre ele, statutul de autonomie, deși greu câștigat, pare să fie funcțional și să satisfacă dezideratele popoarelor care trăiesc în regiuni distincte din punct de vedere etnic față de populația majoritară a țării

(cum ar fi în Bretagne, Galicia sau Tirolul de Sud), în timp ce în alte regiuni (Corsica, Catalonia, Țara Bascilor) chiar și cea mai largă autonomie este considerată insuficientă, deoarece acele comunități se consideră națiuni distincte și luptă pentru independența deplină.

Este și mai dificil să luăm oricare din aceste cazuri ca modele de autonomie, pentru alte regiuni dinăuntrul sau dinafara Uniunii Europene, având în vedere că fiecare caz reprezintă rezultatul unui proces unic de evoluție istorică, în contextul mai larg al formării și dezvoltării statelor-națiuni. Integrarea regională în cadrul Uniunii Europene, descentralizarea și un nivel mai extins de autonomie pentru anumite regiuni poate oferi o soluție pentru autogovernarea teritoriilor cu particularități regionale speciale. Cu toate acestea, pe termen lung și din diverse motive, autonomia nu poate fi considerată ca un panaceu pentru toate tipurile de particularisme regionale, mai ales dacă luăm în considerare evoluțiile geopolitice și evenimentele recente atât din jumătatea vestică a Europei, cât și din cea estică.

Bibliografie

- [1] DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. (2008), *Spania. Trei milenii de istorie*. Editura Casa Cărții de Știință, București.
- [2] DUBY, G. (red., 1999), *Histoire de la France des origines à nos jours*, Éd. Larousse Bordas, Paris.
- [3] GAXOTTE, P. (1972), *Histoire des Français*, Éd. Flammarion, Paris.
- [4] GILMOUR, D. (2011), *The Pursuit of Italy. A History of a Land, Its Regions and Their Peoples*. Penguin Books, London.
- [5] GYÖRI-SZABÓ, R., (2006), *Kisebbség, autonómia, regionalizmus* (Minority, Autonomy, Regionalism), Editura Osiris, Budapest.
- [6] KOVÁCS, CS. M. (2009), *New Nation States, Double Nation States or Geopolitical*

- Anomalies on the Map of Europe ?*, Studia U.B.B., seria Geographia, nr.2, Cluj-Napoca.
- [7] KOVÁCS, CS. M. (2012), *Dimensiunile și accepțiunile integrării în științele socio-umane*. Geographia Napocensis, Anul V. nr.2, pp. 5-20, Cluj-Napoca.
- [8] MADAULE, J. (1966), *Histoire de France 3 de la IIIe à la Ve République*, Éd. Gallimard, Paris
- [9] MILZA, P. (2013), *Histoire de l'Italie des origines à nos jours*, Librairie Arthème Fayard/Pluriel.
- [10] NÉMETH, I. (ed. 2006), *20. századi egyetemes történet* (20th Century Universal History), Editura Osiris, Budapest.
- [11] PÉREZ, J. (2007), *Istoria Spaniei*, Editura Artemis, București
- [12] PEZZETA, S. (1983), *Il grande libro delle regioni d'Italia*, Arnoldo Mondadori Editore, Milano.
- [13] POISSON, H., LE MAT, J.-P. (2000), *Histoire de Bretagne*, Coop Breizh, Nantes.
- [14] PROCACCI, G. (1975), *Istoria italienilor*, Editura Politică, București.
- [15] ROMANO, S. (1977), *Histoire de l'Italie du Risorgimento à nos jours*, Éditions du Seuil, Paris.
- [16] SZENTE, Z. (2006), *Európai alkotmány-és parlamentarizmustörténet 1945-2005* (European Constitutional and Parliamentary History 1945-2005), Editura Osiris, Budapest.
- [17] VALDEÓN, J., PÉREZ, J., JULIÁ, S., (2011), *Istoria Spaniei*, Editura Viga, București.

GEOGRAPHIA NAPOCENSIS, nr. 2/2017
geographianapocensis.acad.ro